

הגנת מכשוליים

לפי התפיסה הסובייטית

וס'ן ל. מרחב

הנס שנעשה למשה רבנו, כאשר מי ים-סוף נבקעו לפניו והוא הוליך את ישראל בתוכם בחרבה — ספק אם ישוב ויתרחש בימינו. כיום, צליחת מכשוליים, כמותה כהגנה עליהם, תורה היא — ולימוד היא מצריכה.

כבעבר, כן גם היום, משתדל המגן המשעין את הגנתו על מכשוליים, למנוע מאויבו את ההתקדמות אל לב מערך-ההגנה, על-ידי השמדתו בטרם יצלח את מכשול-המים, יאחז בגדה שמנגד ויקים בה ראש-גשר ממנו יפתח את התקפתו לעומק מערך-ההגנה.

כבר במלחמת-העולם הראשונה מוצאים אנו דוגמאות מאלפות של קרבות גדולים, אשר נערכו בהגנה על נהרות: בצרפת — הקרבות על נהר הסום ב-1914; במלחמת פולין — ברית-המועצות — „הנס על הויסלה" ב-1920, ועוד.

מלחמת-העולם השנייה סיפקה לנו דוגמאות מעניינות עוד יותר: הרוסים, בנסיגתם מזרחה, ניסו לבלום את הצבא הגרמני על הנהרות פוג, דנייפר, דון, וולגה ואחרים; ואכן, הגרמנים נאלצו לשלם מחיר רב בהתגברם על מכשוליים אלה; מס-הדמים האכזרי ביותר ניגבה מהם על גדות הוולגה במערכת סטאלינגרד, בה חל, כידוע, המכנה הגורלי במלחמת ברית-המועצות — גרמניה. משנתהפך הגלגל, ניסו הגרמנים למנוע את התקדמות הרוסים מערבה, על-ידי בלימתם במערכי-ההגנה שהוקמו על גדותיהם המערביים של הנהרות דנייפר, דנייסטר, פוג, ויסלה, וארטה, אודר ועוד, אך הדבר לא עלה בידם. המערכה האחרונה בברית-גרמניה, ברלין, נערכה על גדות הנהר ספרה.

מה זייחך מכשול־מים כתווא־הגנה, וכיצד יש לסווגו?

נהר הוא מכשול טבעי החוצץ, במצבים טקטיים־אופרטיביים מסויימים, בין שני צדדים יריבים. מכשול־המים מקנה למגינים מחסה טבעי, ומקל עליהם את ההיערכות להגנה, שכן בו יכולים הם להתפרס בחזית רחבה יותר, תוך חיסכון בכוחות ובאמצעים. למגן קל יותר לאֶכֶן את כיוון המאמץ העיקרי של התוקף, וכתוצאה מכך — את אזורי־הצליחה המשוערים שלו; זאת — מאחר שהתוקף נאלץ, בדרך כלל, להשתמש בצירי־תנועה המובילים אל מכשול־המים, כדי לרכז בשלב ההכנה לצליחה כוחות־הדברה גדולים ואמצעי־צליחה מתאימים. הוא הדין אף אם עלה בידי התוקף להיאחז בראש־גשר מעבר למכשול־המים: גם כאן יודקק לצירי־התקדמות מתאימים כדי לפתח את הצלחתו אל עומק המרחב המוגן.

קיומו של מכשול־מים מקשה במידה ניכרת על התוקף לבצע איגופים ועיקופים של מערכי־ההגנה, בקנה־מידה אופרטיבי: הוא נאלץ, בדרך־כלל, לצלוח את הנהר במקום נוח לכך, כלומר — במקום בו ניתן לרכז כוחות ואמצעים מתאימים לביצוע הצליחה. אמנם, במקרים מסויימים ניתן לצלוח ולערוך איגוף במקום שאינו נוח מבחינה מבצעית, אך פעולות מסוג זה נדירות, ונושאות בעיקר אופי של הסחה או הטעיה, בקנה־מידה טקטי גרידא.

סיווג הנהרות

כידוע אין נהר אחד דומה למשנהו, באשר לרוחבו, לעומק, למהירות זרם־המים ולחזקו, וכיצא באלה. הצבא הסובייטי מסווג את הנהרות השונים כדלהלן:

● נהר צר, שרוחבו עד 100 מ'.

● נהר בינוני, שרוחבו 100—250 מ'.

● נהר רחב, שרוחבו מעל ל־250 מ'.

גם מן הבחינה הטופוגרפית שונים הנהרות זה מזה: יש נהרות שגדותיהם תלולות, ואחרים — שגדותיהם מישוריות; ערוץ הנהר פעמים צר ופעמים רחב; והקרעית — בוצית, סלעית או חולית. אופי האפיק מושפע מאופי השטח בו עובר הנהר. בשטח הררי, למשל, יהא האפיק, בדרך כלל, סלעי; ואילו בסמוך לשפך הנהר הריהו, בדרך כלל חולי ובעל גדות בוציות.

הוא הדין בורם־מימיו של הנהר: בשטחים הרריים — הזרם מהיר ומקשה מאוד על הצליחה; ואילו בשטח מישורי — הריהו שקט.

לעתים בנויים על מכשול־מים מבנים הידרולוגיים כגון סכרים, תחנות־כוח, מעגנים וכיוצא באלה, שהריסתם המכוונת על־ידי המגן עלולה לגרום להצפת שטחים נרחבים; דבר זה עלול להקשות על ריכוז הכוחות ואמצעי־הצליחה של התוקף בשטחי ההיערכות והכינוס.

דוגמה מאלפת מתקופת מלחמת־העולם השנייה לשימוש בהצפה לשם מניעת צליחה ניתנה בתחילת פברואר 1945, כאשר הרסו הגרמנים בכוונה־תחילה את הסכרים על נהר הרור, דרומית לאֶכֶן (בקרבת גבול גרמניה—בלגיה) והציפו שטחים נרחבים, כדי לבלום את התקדמותן של דיביות אמריקאיות מזרחה. הגרמנים הצליחו לשבש לפרק־זמן ממור שך את התכנית האמריקאית, והאטו את תנופתה בגזרה זו. בעיה מיוחדת מהווים נהרות רחבים בהם מצויים איים, שעליהם ניתן להקים מוצבי־הגנה או מוצבי־חוק. במקרה כזה, יהא על הכוח הצולח להתגבר תחילה על מוצבים אלה. לעתים מתפלגים נהרות גדולים במורדם לזרועות רבות היוצרות רות דלתה, דוגמת הנילוס או המקונג. ברור, כי אזורי־דלתה אלה קשים מאוד לצליחה, וזאת — משני טעמים: צליחת כל זרוע היא כצליחת נהר לעצמה; אזורי־הדלתות הם, בדרך כלל, בוציים.

זאת ועוד: במדינות רבות נבנות לצורכי־ניקוז או לצורכי־תעבורה, תעלות־מים רחבות ועמוקות למדי (למשל — תעלת־סואץ שרוחבה כ־100—150 מ'), המהוות מכשול ניכר בציר התקדמותו של התוקף.

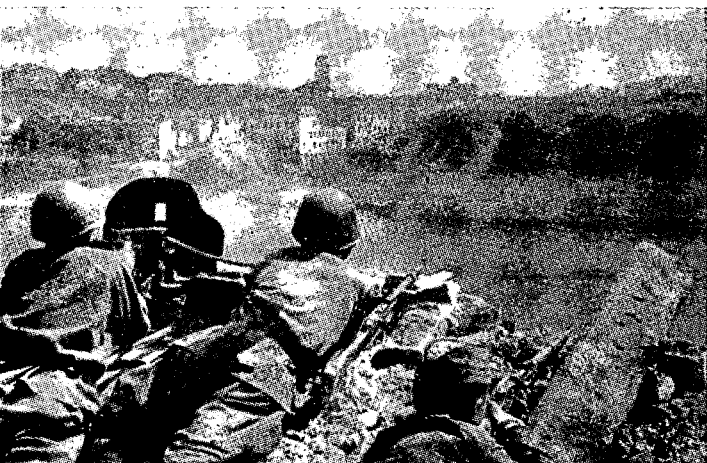
אפיקי־הנהרות מתמשכים, בדרך כלל, בשטחים נמוכים, הנשטים היטב על־ידי הסביבה, אך קיימים גם יוצאים מכלל זה — נהרות, ובעיקר תעלות־מים, המתמשכים בשטחים גבוהים מן הסביבה (למשל — בהולנד, בגרמניה ועוד); פיצוץ סכריהם של אלה או המתקנים ההידרולוגיים הבנויים עליהם עלול להציף אזורים נרחבים ולשבש את תנועת הכוחות התוקפים.

התנאים להגנת מכשול־מים

מתי עובר אחד מן הצדדים הלוחמים להגנת מכשול־מים? כדי לענות לשאלה זו, יש לבחון שני מצבים: מצב שלום ומצב מלחמה.

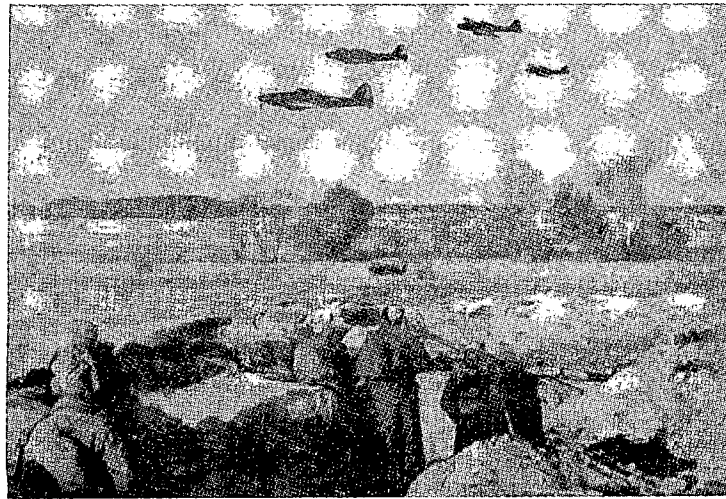
מדינות רבות, שגבולן המדיני עובר לאורך נהר, מבצרות אותו על תוואי הנהר עוד בימי־שלום. במקרה כזה מתוכנן מערך־ההגנה היטב: הוא נבנה בעומק רב, וצירי־התנועה

עומדת מק"ב בהגנה על נהר הדריסנה, בסביבות ויטבסק

והגשרים הסמוכים לו מתוכננים מראש למטרות-מלחמה. במקרה כזה, יידרש מן התוקף מאמץ מקסימלי כפול: צליחת מכשול-מים מוגן היטב, כיבוש ראש-גשר והבקעתו של מערך-ההגנה הנשען על מכשול-המים, שאין לו אגפים חשופים, נוחים לתמרון.

שונים פני הדברים כאשר המדובר במכשול-מים שלא תוכנן והוקם בימות-שלום; במקרה זה קיימות שתי אפשרויות — האחת, בה נתקלים הכוחות התוקפים — לאחר שפרצו את מערך-ההגנה של האויב ורדפו אחריו — במכשול-מים, שעל גדותיו הספיק המגן להיערך ולהתארגן; והשנייה — המגן המובס לא הצליח להורים מן העורף אל הנהר עתודות מספיקות, ולפיכך נערך בכוחות מעטים ובחפזה על מכשול-המים, במגמה להשהות ולהאט את קצב-התקדמותו של התור קף, כדי לזכות בריווח-זמן. במקרה זה נושאת ההגנה אופי מאולתר וחפז, מחוסר זמן וכוחות לתכנון יסודי. במקרה הראשון, יעמוד המפקד-התוקף בפני הברירה להמשיך בתנור

בהגנה על הדניפר

פה ולצלוח את מכשול-המים תוך תנועה, על אף התארגנותו של האויב להגנה, כדי למנוע ממנו להתאושש מתבוסתו הקודמת, או — בהתאם להערכת-מצב שקולה היטב — לעצור את ההתקפה, וזאת — מטעמים מבצעיים, תחזוקתיים או מדי-גיימס-אסטרטגיים. במקרה זה יעבור התוקף להגנה, בהישענו על גדת מכשול-המים, ורק לאחר הכנות קפדניות — יעבור שוב להתקפה, כולל צליחת-המכשול.

באפשרות השנייה דלעיל פתוחה בפני מפקד הכוחות התוקפים דרך אחת בלבד: לצלוח במהירות מקסימלית את מכשול-המים, ולהמשיך בהתקדמות אל היעד הסופי שנקבע לו.

עקרונות הגנת מכשול-מים

עקרונות הגנת מכשול-המים דומים, בדרך כלל, לעקרונות ההגנה הרגילה, אך ראוי להרחיב מעט את הדיבור עליהם. ההבדל היסודי בין ההגנה הרגילה להגנת מכשול-מים טמון בכך שזו האחרונה מאפשרת התפרסות הגייסות בחזית רחבה

פי-כמה מאשר בהגנה רגילה, דבר המאפשר חיסכון בכוחות ובאמצעים.

מעברות, גשרים ואזורים אחרים הנוחים לצליחתם הם הגורמים הקובעים את בחירת השטחים החיוניים להגנה, ובהתאם לכך נבנים מולם מוצבים ומתחמים מוגנים. ככל שמכשול-המים קשה יותר למעבר, כן קל יותר תכנון ההגנה. עומקו של מערך-ההגנה הנשען על מכשול-מים קטן מזה הנדרש בהגנה רגילה; זאת — הואיל והכוחות נערכים להגנה בגזרות רחבות יותר, הודות למכשול הטבעי. משום כך נערכים הכוחות, בדרך כלל, בתבנית „שלוש קדימה“, תוך הקצאת עתודות חזקות; הללו תתמקמנה, לעתים קרובות, עמוק יותר מאשר בהגנה רגילה, במגמה לאפשר להן לבצע תמרון מהיר ויעיל אל האזורים הנתונים בסכנה. ניהול קרב-ההגנה מושתת על שני עקרונות: האחד — החזקה איתנה של המערך העיקרי, ומניעת-צליחתו של מכשול-המים וכיבוש ראש-הגשר; המטרה העיקרית בשלב זה של הקרב היא להשמיד את הכוחות התוקפים בעודם צולחים את המים וטרם עברו לגדה הנגדית; השני — במקרה שהאויב הצליח, למרות הניסיון להדפו, להיאחז בראש-גשר — השידתו עלידי הנחתת התקפות-נגד חזקות, כדי ל„הטיל“ אותו מראש-הגשר אחורה, לתוך המים, ולהכשיל את התקפתו הסופית. בנקודה זו שורר הבדל יסודי בין ההגנה הרגילה, בה לא תמיד עוברים כוחות-המגן להתקפת-נגד, להגנת מכשול-המים, בה מהנה התקפת-הנגד חלק בלתי נפרד מקרב ההגנה.

כיצד נערכים להגנה הנשענת על מכשול-מים?

מן האמור לעיל עולה, כי בניית מערכי-ההגנה הנשענים על מכשול-מים תיעשה באחת משתי הצורות הבאות: על שתי גדותיו של הנהר; או על גדה אחת בלבד. הגורמים המכתיבים את צורת-ההגנה בה יש לבחור הם שלושה: הזמן; המצב המבצעי; והמצב הטופוגרפי. להלן ננתח את בעיות הגנת מכשול-המים לאור שלושת הגורמים הללו. לפי האסכולה הסובייטית, כאשר עומד לרשותו של הצד-המגן זמן מספיק, כאשר אינו נתון במגע עם האויב וכאשר מצבו הטופוגרפי מרשה זאת — ייערך להגנה, בדרך כלל, בשתי גדותיו של הנהר: בצד שממנו עלול התוקף להופיע יבנה מערך-ההגנה קדמי ו/או מערך-התראה והשהיה, ואילו בגדה הנגדית — מערך-ההגנה עיקרי ומערך-ההגנה עורפי.

מערך-ההגנה בגדה אחת של מכשול-המים ייבנה, בדרך-כלל, כאשר התבססו שני הצדדים הלוחמים בשתי גדותיו הנגדיות של אותו מכשול-מים, כתוצאה מהתמודדות מביצית.

מקרה טיפוסי אחר בו ייערך המגן בשתי גדות הנהר יארע, כאשר — כתוצאה מהתפתחות המערכה — נחשף חלק ניכר מכוחותיו לאפשרות כיתור עלידי האויב וניתוק מיתר הכוחות. במקרה זה פועל התוקף במקביל בשני כיוונים: הוא מפתח את הצלחתו אל עומק המרחב האופרי-טיבי, כדי לנתק ממעברי-המים אותם מכוחות האויב שנחשפו לסכנת-כיתור; והשני — התוקף מקצה חלק מגיי

סותיו להשלמת כיתורו של האויב, שהובס במערכי ההגנה העיקריים. במקרה כזה יעשה המגן מאמצים מקסימליים להקל על היחלצות הכוחות הנתונים לסכנת כיתור, ולשם כך ייערך בשתי גדותיו של מכשול המים: בגדה ממנה עלול התוקף להופיע, יקים ראשי גשר חוקים — כדי לקלוט את הכוחות הנסוגים, וכן כדי לשמור על הגשרים ומעברות המים דרכם יועברו כוחות אלה לגדה הנגדית; בגדה זו יוקם מערך ההחזקה, שתפקידו למנוע צליחת מכשול המים על ידי התוקף.

בונה מערכי ההגנה

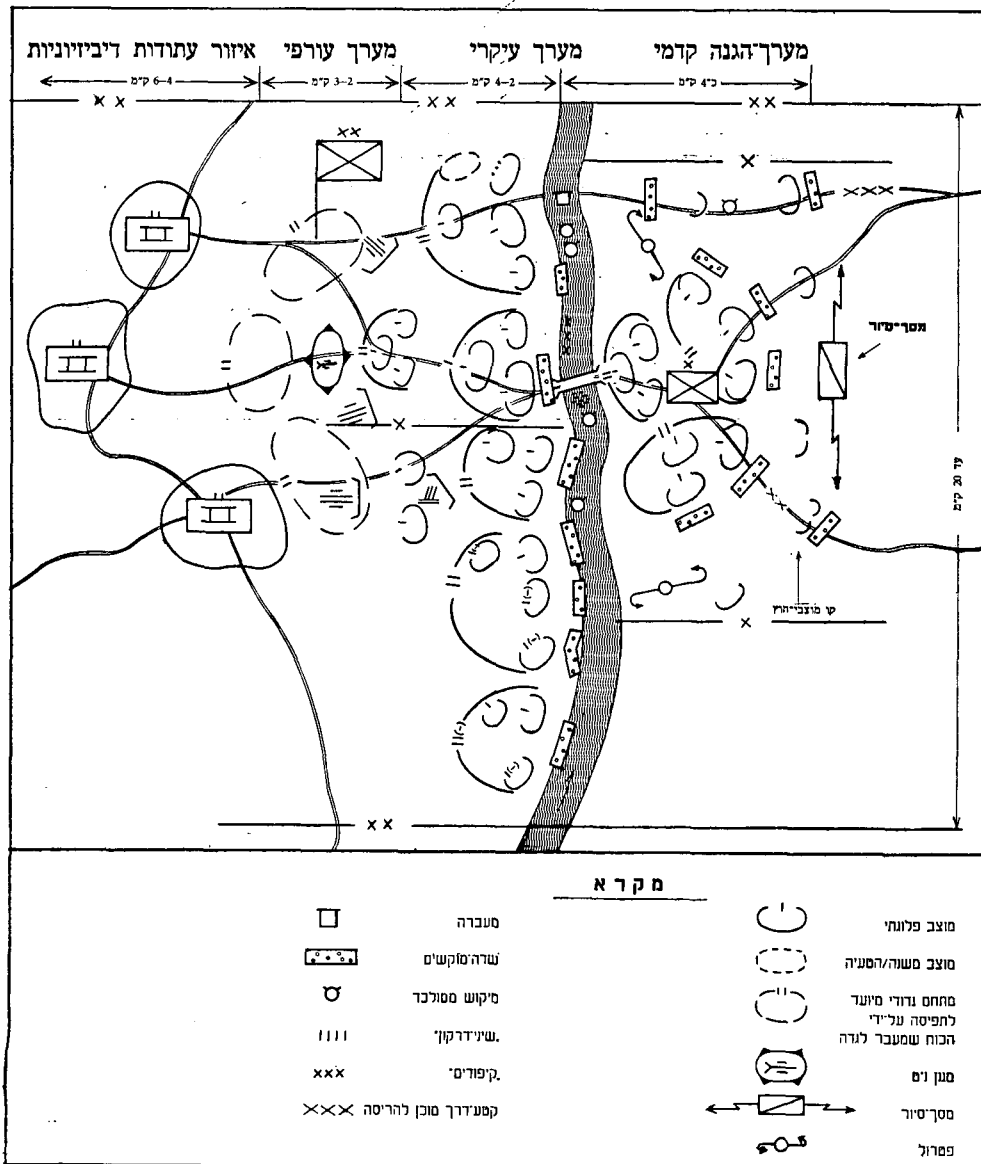
נבחן תחילה אפשרות לפיה נערך המגן בשתי גדותיו של מכשול המים. בגדה ממנה עלול התוקף להופיע יוקמו, כאמור, מערך ההגנה קדמי ו/או מערך התראה והשהיה; הבחירה בין בניית מערך אחד לבניית שני מערכים — מותנית בתכנית ההגנה של המגן.

מערכת ההגנה קדמית מושתתת על מרחב מוגן או מתחמים מוגנים הממוקמים באזורי הצליחה המשוערים, ותפקידו העיקרי — למנוע מן האויב תפיסת שטחי כינוס והיערכות לצליחה, וכמו כן למנוע ממנו צליחה חוד תנועה; על כרחות מערכת ההגנה הקדמית יוטל לעתים גם תפקיד נוסף — החזקת ראשי גשר, כדי לוודא כי הכוחות העיקריים ייערכו להתקפה בבוא העת. מערכת ההגנה הקדמית נשען, בדרך כלל, על מכשול טבעי (גבעות, שטח בוצי באגפים וכדומה), הוא מורכב ממתחמים חטיבתיים או גדודיים, ועומד קו מגיע ל-4 ק"מ: מתוך הכוחות המיועדים להגנת המערך הקדמי מוקצה חלק לקו מוצבי חוק, שעל ידי הקמתו מעמיקים את המערך הקדמי עד ל-6-8 ק"מ. מערך התראה והשהיה יוקם בכל מקרה בו תהא הקמתו אפשרית מבחינה מבצעית; תפקידו כשמו — לתת אתראו על התקרבות האויב, ולהשהות את התקדמותו. במקום בו מוקם גם מערך ההגנה קדמי — מגדיל מערך ההת-

ראה וההשהיה את עומקו הטקטי. מערך זה כולל, בדרך כלל, קויהגנה אחדים, בהם מופעלים גייסות מחפים ומסך סיור. עומקו של מערך זה יכול להגיע ל-12-15 ק"מ. הגייסות המחפים מושתתים בעיקרם על יחידות משוריינות וממוגנות ועל יחידות סיור של הדרגים הממונים. את צירי ההתקדמות, שטחי הכינוס, שטחי ההיערכות ואזורי הצליחה המשוערים של האויב, הנמצאים בתחומי המערך הקדמי או מערך ההתראה וההשהיה, ממקש הצד המגן מראש, או מכינם לפיצוץ. לפני מעברים חשובים (כגון גשרים ומעברות מים) דרכם ייסוגו גייסות מחפים או כוחות אחרים — מקים המגן מוצבים ומתחמים המשמשים ראשי גשר, אשר תפקידם לקלוט את הכוחות הנסוגים ולהעבירם לצדו האחר של הנהר, בו נערכים הכוחות העיקריים. את הגשרים, העלולים ליפול בידי האויב, מכין המגן לפיצוץ — או מפוצצם מראש.

הכוחות המוקצים להגנת המערך הקדמי או מערך ההתראה

מרחשם מס' 1: היערכות להגנה בשתי גדותיו של מכשול מים

הגנת מכשול-מים

(המשך מעמוד 18)

הדרג הממונה, לפיקודם של כוחות המערך הקדמי, או שבים לגדה הנגדית.

דיביזיית-רגלים יכולה להקצות לכוחות מאבטחים: פלוגת-סיור, גדוד חי"ר ממונע, פלוגת-טנקים, כפלוגת-הנדסה, 2—1 סוללות-מרגמות וסוללה של תותחים מתנייעים.

תפקידם של כוחות המערך הקדמי — הוא להחזיק, במשך פרק-זמן נתון, בשטחים החיוניים בגדה ממנה עלול התוקף להופיע, למנוע ממנו חופש תמרון ובחירת אזורי-צליחה נוחים; להסב לו אבידות ולשבש את תכנית-ההתקפה שלו.

יסודם של הכוחות הקדמיים הן יחידות-רגלים מוגברות בשריון, ארטילריה והנדסה. בדרג דיביזיוני יוקצו, בדרך כלל, לכוחות אלה: חטיבת-חי"ר, פלוגת-הנדסה וסוללות-ארטילריה. החטיבה תסתייע ב-1—2 גדודי-ארטילריה, אשר ימוקמו — כרגיל — בגדה בה ערוכים הכוחות העיקריים.

כוחות המערך הקדמי מתפרסים, על-פירוב, בחבנית „שלוש קדימה“, במתחמים גדודיים ותוך שמירה על היקפיות-ההגנה.

עם מילוי המשימה עוברים הכוחות הקדמיים — לפי פקודת הדרג הממונה — אל הגדה הנגדית, דרך גשרים ומעברות (את הגשרים מפוצצים עם פינוי המערך הקדמי); הם נערי-כים, בדרך כלל, במערך עורפי, או עוברים לשמש עתודה דיביזיונית.

כוחות-ההחזקה הם הכוחות המחזיקים במערך העיקרי. תפקידם — למנוע מן האויב את צליחת מכשול-המים וכי-בוש ראשי-גשר. ההחזקה נעשית על-ידי היאחזות קשוחה ועיקשת בקרקע, ועל-ידי השמדת האויב שצלה את מכשול-המים. כוחות-ההחזקה מורכבים מיחידות-חי"ר, יחידות-ג"ט, ויחידות-ארטילריה — שחלק ניכר מהן מופעל בכינון ישיר — יחידות-שריון ויחידות-ג"מ.

בהגנת מכשול-המים מוקצים מחצית עד שני-שלישים מכלל הכוח לתפקיד כוחות-ההחזקה. בדיביוניה יהא גודלם של כוחות אלה כדלקמן: כ-2 חטיבות-חי"ר, 2—3 גדודי-ארטילריה, גדוד מטולירקטות („קטיושות“), טנקים תקינים של חטי-בות-החי"ר, כחטיבת תותחים-ג"מ ו-1—2 פלוגות-הנדסה.

במערך העיקרי מתפרסות החטיבות בתבנית-קרב „שלוש קדי-מה“, תוך הקצאת חלק מכוח החי"ר לעתודה. יחידות-השריון מופעלות בעיקרן כעתודה ניידת, ורק חלקן מוקצה לתגבור ההגנה ה-ג"ט של המוצבים הקדמיים; תכופות מופ-עלות יחידות-שריון גם לירי בכינון-ישיר אל אמצעי-צליחה של האויב, כגון טנקים אמפיביים, בשעת ניסיונם לצלוח את מכשול-המים.

כאמור לעיל, נערכות עוצבות-חי"ר להגנה במערך העיקרי בחזית רחבה; גדודי-חי"ר יוכל להגן על גזרה שרוחבה מגיע ל-4—5 ק"מ; הפערים בין מוצבים פלוגתיים מגיעים לכדי 1—1.5 ק"מ, כשיעור הטווח של אש-המקלעים; הפער בין מתחמים גדודיים יגיע ל-2 ק"מ ויותר.

עמדות-ארטילריה, מגננים-ג"ט ומערכים נגד-חדירה. מערכי-ההגנה, העיקרי והעורפי, מחזיקים על-ידי מערכת עניפה של מכשולים — הן ביבשה והן במים.

חלוקת-כוחות בהגנה

בהגנת מכשול-מים מותנית חלוקת-הכוחות בגורמים אחדים: מטרתו של המגן ותכנית-ההגנה; גודל הכוח המוקצה למשי-מת-ההגנה; וטיבו של מכשול-המים. כללית, מחולקים הכו-חות בהגנת מכשול-המים כבהגנה רגילה, כלומר — לפי-יעודם: כוחות מאבטחים, כוחות המערך הקדמי, כוחות-החזקה, כוחות-עתודה וכוחות מיוחדים.

הכוחות המאבטחים כוללים גייסות מתפים ומסך-סיור. הרכבם: יחידות-סיור, יחידות-רגלים ממונעות מוגברות בטנקים, כוחות-הנדסה וארטילריה. כוחות אלה פועלים מחוץ למערך הקדמי (אם מוקם מערך כזה), בעיקר בכיוון בו צפויה התקפת-האויב. הכוחות המאבטחים מוקצים על-ידי-דרג דיביזיוני וכפופים לו ישירות; תפקידם כאן זהה לתפ-קידם בהגנה רגילה.

לאחר מילוי משימתם, מועברים כוחות אלה, לפי הוראת

מרשם מס' 3: גדוד בהגנת מכשול-מים

